

ТВОРЧА ТА ЖИТТЄВА БІОГРАФІЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В КУЛЬТУРНІЙ СПАДЩИНІ: ДО ПИТАННЯ ВИРОБЛЕННЯ МЕТОДИКИ ЇЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ

У статті розглянуто питання розроблення спеціальної наукової методики дослідження творчо-буттєвої біографії Лесі Українки та теоретичну систематизацію об'єктивних знань про її життєдіяльність, життєтворчість в контексті епохи, що сприятиме поясненню її феномену в культурній парадигмі ХХ–ХХІ ст.

Ключові слова: біографія, Леся Українка, творчість, життєдіяльність, життєтворчість.

Онуфриенко Елена Петровна, кандидат филологических наук, доцент, заведующий кафедрой украинского языка, литературы и культуры факультета лингвистики Национального технического университета Украины «Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

Творческая и жизненная биография Леси Украинский в культурном наследии: к вопросу выработки методики ее сохранения и популяризации

В статье рассмотрен вопрос разработки специальной научной методики исследования творчески бытийной биографии Леси Украинский и теоретическую систематизацию объективных знаний о ее жизнедеятельность, житнетворчество в контексте эпохи, что будет способствовать объяснению ее феномена в культурной парадигме ХХ–ХХІ вв.

Ключевые слова: биография, Леся Украинка, творчество, жизнедеятельность, житнетворчество.

Onufrienko Helena, Candidate of Philology, Associate Professor, Chair of Ukrainian Language, Literature and Culture Linguistics Faculty of the National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute named Igor Sikorsky»

Artistic biography and life Lesi Ukrainian cultural heritage: the question of the production methods of preservation and promotion

The questions of development of special scientific research methods creatively-existent Ukrainian Lesya biography and theoretical systematization of

objective knowledge of its vital functions, zhiznetvorchestvo in the context of the era, which will contribute to the explanation of the phenomenon in the cultural paradigm of XX–XXI centuries.

Keywords: biography, Ukrainian Lesya, creativity, livelihoods, zhiznetvorchestvo.

У культурно-мистецькій спадщині кінця XIX – початку XX ст. особне місце посідає постать Лесі Українки, яка виробила новий власний тип життєтворчості, в основу якого заклала екзистенційні принципи людського буття, що якнайкраще відповідали вимогам нового часу. На межі епох і в культурному, і в реальному житті утверджуються нові ідеали, цінності, герої, нові поняття гуманізму, формується модерна філософія. Це був час, коли в Європі відбувся онтологічний поворот від об'єктивістських тенденцій до суб'єктивістських, від раціоналістичних до ірраціонально-інтуїтивістських, пов'язаний із появою праці А. Шопенгауера «Світ як воля та уявлення» і поняття «воля» яскраво виражає цей поворот.

У своїх творчих пошуках Леся Українка відштовхується від ідей новітньої філософії Ф. Ніцше, А. Шопенгауера і формує нові концепти – екзистенціали своєї драматургії, такі як: «свобода», «воля», «зрада», «вірність», «любов», «ненависть», «одержимість», яка формує драматургію ідей. Вона знаходить і створює естетичні засади, що визначають і вищі життєві ідеали. Зауважимо, що на той час в українському культурному житті панували і переважали позитивістсько-натуралістичні тенденції, і тут, на протигагу їм, з'являється абсолютно самостійне екзистенційне поривання Лесі Українки, що ґрунтувалось і формувалось на українських літературно-мистецьких традиціях, де провідним був внутрішній світ людини, її неповторне, індивідуальне, екзистенційно спрямоване буття. Така орієнтація на окремішне людське існування з розмаїттям його емоційно-психологічних виявів сформувала певні елементи української ментальності, а тип екзистенційно-кордоцентричного філософування ліг в основу української філософської системи ще від Г.Сковороди та Памфіла Юркевича.

Саме епоха, в якій з'явилась Леся Українка, не лише вимагала, а й диктувала умови до створення нового типу життєтворчості, в основі якого були б закладені екзистенційні коди людського буття. За таких умов, особливо якщо це стосується бездержавних народів, митець ставав Медіумом, Пророком, Провідником, що торував шлях для формування нації. Для українців, які не мали довгі роки власної державності, література, культура ставали творцем і оберегом їх ідентичності, національної автономії. Через це українська культура, література, мова зазнавали жорстоких утисків, адже в умовах імперії існування України могло бути лише в межах колонії, а не самодостатньої національної держави. Тому поетка вишукує і виокремлює у давній історії

межові ситуації подібні до українських і за допомогою схеми від екзистенції – до свободи свідомо обирає власний шлях українського поета.

Вона ніколи не стояла осторонь реального життя і у своїй життєтворчості не оминала ні політичних (переклади соціалістичної літератури, ознайомлення та оцінювання програм українських партій), ні соціальних (допомагала тим, хто потребував підтримки), ні освітніх (складали списки літератури для народної бібліотеки), тим паче, культурно-літературних проблем (дискутувала про новітню українську літературу, культуру та її місце в європейському контексті, багато перекладала). Як поет і як особистість Леся Українка сформувалась у час переходу від патріархального суспільства до модерного, тобто на зламі століть. Не випадково, сьогодні, теж на межі зміни культурної парадигми, відбувається переосмислення творчої та життєвої біографії поетеси, тому збереження і тлумачення її творчої спадщини вкрай необхідне для усвідомлення формування нової парадигми української культури та літератури.

Семіотики стверджували – особистість важливий фактор становлення культури, адже історично-культурні закономірності реалізуються не безпосередньо, а опосередковано, і насамперед через психологічні механізми людини, і особливо людини творчої, тому (вважав Ю. Лотман) це і стає найважливішим механізмом історії. Таким чином, вивчаючи творчу і буттєву біографію Лесі Українки, ми тим самим не лише з'ясовуємо обставини її життя, а і вирисовуємо її постать у контексті української культури, історії та окреслюємо постать Митця-Медіума в ситуації *fin de siècle*.

Вироблення, розроблення спеціальної наукової методики дослідження творчо-буттєвої біографії Лесі Українки та теоретична систематизація об'єктивних знань про її життєдіяльність, життєтворчість в контексті епохи сприятиме поясненню її феномену в культурній парадигмі ХХ–ХХІ ст. Сьогодні це відомий факт, що творчий і життєвий шлях мистецької особистості взаємопов'язані, вони одночасно формують і біографію, і творчість. Творчий процес не є виокремленою сферою, а складає єдність з життєвим процесом художника [3, 355]. Таким чином, митець потужно впливає на культурну добу, яка формує його, і яку певним чином формує він, адже події і факти біографії як культурної форми пов'язані з еволюцією та становленням ідеї особистісної окремішності в історії культури. Йдеться про Лесю Українку, яка «виокремлюється на небосхилі української культури не лише своєю геніальністю, а і своєю самотністю» [4, 50]. Вона протестує проти застарілих і віджилих форм мистецтва і відшукує власні, тим самим продукуючи новий тип мистецтва, яким і стає неоромантизм. У його межах поетеса могла себе реалізувати повніше ніж в реальному житті, і тому М.Євшан зауважував «що життя українське в її творчості зовсім не дало їй відповідних мотивів та струн, не виховало її думок та поглядів – те все вона здобула собі сама, довгим, майже тридцятилітнім трудом. Її творчість

різкий дисонанс з епохою; становище її зовсім відрубне, вона стоїть одинока в нашій літературі і дає нам один твір за другим, твір пересичений високою культурою душі та серця і повний великого поетичного пориву» [2, 155]. Творчість поетеси амбівалентна, і її світоглядно-екзистенційні пошуки руйнують ідеологічні канони, висувають світоглядні альтернативи. Таким чином, створюється новий, модерний світ, оновлюються і розширюються межі мистецтва, літератури.

Леся Українка, вишукуючи моделі бездержавного життя у інших народів, співвідносить їх з Україною, і виокремлює такі, які не нівелюють культуру, літературу, а продукують їх розвиток. Творчість Лесі Українки співпадає з періодом формування української нації, і сприяє виробленню національної ідентичності на рівні культури, мистецтва, літератури. Такі письменники, як Леся Українка, М.Коцюбинський, В. Винниченко, О. Кобилянська виводять українську літературу за межі селянсько-етнографічної тематики, завдяки чому вона набуває значення та функції загальнонаціональної, що відповідає духовним запитам всіх станів та верств українського суспільства того часу. Сформовані на тлі загальнолюдських етичних цінностей творчі екзистенціали у Лесі Українки продукують і нові світоглядні засади української літератури, де героїка, подвижництво особистості стає її способом життя, світобаченням і світосприйняттям, які руйнують буденщину, масову свідомість. Як же це постає у творчості Лесі Українки? В усій її творчості домінує співвідношення романтичного героїзму та тверезого прагматизму, їх взаємодія і протистояння. І тут крізь призму творчого надбання поетеси постає дуалізм, що набуває ознак національної ментальності. Її герої стають символами національних ідей поетеси і народжують український світ неоромантичного спрямування, що і є модерним виявом української літератури. Спираючись на естетику слова, без будь-якої ідеологічної заангажованості, Леся Українка віднаходить у ньому непереможну силу духу, а світоглядна концепція могутності слова, сформульована О. Потебнею, в її поезії набуває практичної реалізації, що формує засади її громадянської лірики, де слово-зброя стає дієвим засобом боротьби і за свою власну долю, і за долю України. Громадянська лірика поетеси наповнена усвідомленням трагізму доби і разом з тим силою волелюбного духу, який непереможний і здатний з хаосу створити новий всесвіт. «Я ангел помсти, вчинків, а не слів», заявляє поетеса у творі «Ангел помсти», чим і проповідує силу дії. Формуючи нову філософську систему, пов'язану з філософськими системами А Шопенгауера, Ф. Ніцше, Й.-Г. Фіхте, Леся Українка створює свою філософську парадигму людського буття «в незавершеності», в рухові. Вона прагне вирватись за межі почуттєвого світу, і як пише В. Блок «побачити і відчутти себе у світі, і світ у собі» [1, 28]. Тому, вирвавшись за межі споглядального, чуттєвого буття висловлює його сутність як найоб'єктивнішу і найсуб'єктивнішу даність, що в ідеалі об'єднуються в надособистісне прозріння людського духу. Залучені з інших

культури образи, таким чином стають виразниками української реальності, а поетеса намагається підняти завісу невідомого над майбуттям України.

Звертаючи увагу на окремішність творчої постаті Лесі Українки в літературно-культурному контексті доби, М. Євшан зауважував, у рецензії на 1-й том творів Лесі Українки 1911 року, що «творчість її – різкий дисонанс з епохою, становище її зовсім відрубне, вона стоїть одинока в нашій літературі і дає нам один твір за другим, твір пересичений високою культурою душі та серця і повний великого, поетичного пориву. Сучасна громада не може ще поспіти за тою культурою, яка міститься в її творах. Тому на вплив їх можна сподіватись тільки в майбутньому» [2, 156]. Сьогодні творчість Лесі Українки поступово вписується у культуротворчий процес ХХІ ст., і кожен її твір переосмислюється в контексті сучасних націєтворчих процесів.

Збереження творчого доробку поетеси і сучасне його тлумачення роз'яснить етапи і засади формування української ментальності в контексті модерного дискурсу.

Донині творчий спадок Лесі Українки до кінця не осмислений, та й чи може мати межі творчість поета такого рівня як Леся Українка. Вона, як айсберг, найголовніше ще попереду. Тому все нові і нові відкриття чекають літературознавців, філософів, культурологів, етнологів. Видається надзвичайно важливим вироблення концепції збереження, поширення та актуалізації творчого спадку Лесі Українки, це і її поезії, і її проза, і звичайно її драматична спадщина. Окремий пласт культуротворчої спадщини Лесі Українки складають її статті та листування, осягнення яких дозволить ввести модерний культурно-історичний контекст початку ХХ ст. у сучасний постмодерний культурно-історичний контекст початку ХХІ ст. На нашу думку, сьогодні, говорячи про збереження культурної спадщини, і, зокрема, спадщини Лесі Українки, потрібно розробити поетапний план музейного, бібліотечного, літературного збереження, поширення і популяризації творчих надбань національних митців, а осягнення життєтворчості української поетеси дозволить зберегти, донести та вписати її у культурно-мистецький світовий контекст.

Література

1. Блок Вл. Потребность в искусстве / Владимир Блок. — Москва, 1987. — 253 с.
2. Євшан М. Критика; Літературознавство; Естетика / Микола Остапович Євшан. — Київ : Основи, 1998. — 658 с.
3. Кривцун О. А. Эстетика: Учебник. — Москва : Аспект Пресс, 2000. — 434 с.

4. Українка Леся. Драматичні твори / Ліна Костенко. Передмова до видання. Поет, що йшов сходами гігантів. — Київ, 1989. — С. 5–58.

References

1. Block V.I. The needs in the art / Vladimir unit. — Moscow, 1987. — 253 p.
2. Yevshan M. Criticism; Literature; Aesthetics / Nicholas Ostapovych Yevshan. — Kyiv : Fundamentals, 1998. — 658 p.
3. Kryvtsun A. A. Эстетика : Textbook / A. A. Kryvtsun. — Moscow : Aspect Press, 2000. — 434 p.
4. Ukrainian Lesya. Dramatic works / Lina Kostenko. Foreword to the publication. The poet, who was walking the stairs giants. — Kyiv, 1989. — S. 5–58.

УДК 7.012.001.2:7.04

Осадча Олена Анатоліївна

кандидат мистецтвознавства, декан факультету
декоративно-прикладного мистецтва, доцент
кафедри монументально-декоративного мистецтва
Київського державного інституту декоративно-прикладного
мистецтва і дизайну ім. Михайла Бойчука

ПРОБЛЕМА ЧАСУ У КОМПОЗИЦІЙНІЙ СИСТЕМІ ІКОНИ

В іконописі існує вимір часу, який філософи визначають як «екзистенціальний час», богослови як – «богослужбовий, літургійний час», або «час Церкви». Відомий дослідник іконопису Валерій Лепакін запропонував називати такий час «іконічним» [1, 98]. Іконічний час людина може відчувати під час молитви, богослужіння, у моменти творчого піднесення тощо. Перебувати в іконічному часі можуть віряни, яким уже в цьому емпіричному світі вдалося примирити в собі небо і землю, які перемогли горизонталь історичного часу, тобто зупинили земний, іманентний час, і, навіть, змогли спрямувати його у зворотному напрямку. На думку Валерія Лепакіна, «іконічний час – це «волочена» вічність. У вигляді божественних енергій вічність пронизує час, надаючи йому непроминаючої цінності... (цей час – О.А.) максимально насичений вічністю» [1, 98].

Виникає закономірне запитання: якими художніми засобами показати іконічний час, які він має особливості? Іконічний час – це «вічне тепер», отже, всі події в іконі зображуються одночасно. Як минулий час в іконі рухається у «вічне тепер», так і майбутній час рухається у «вічне тепер». У догматичному